№ 125 Յուլիսի 9 (21) 1881 Յուլիսի 9 (21) № 125

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարվանը 6 ռուբլ։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Ստորագրագրացիր դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է, ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Նամակ Շամախուց։ Ներքին լուրեր։—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Ազգային ժողով։ Ֆրանսիա։ Անգլիա։ Աւստրո-Ունգարիա։—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ։—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ։ Նամակ Թիւրքիայից։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՇԱՄԱԽՈՒՑ

—

Յունիսի 29-ին

Ամեն մի հասարակութիւն, ամեն մի ժողովուրդ փոքր ի շատէ զգաց իր պակասութիւնները, իր մտաւոր հիւանդութիւնները, հասկացաւ լուսաւորութեան նպաստող զանազան միջոցների կարիքը անհրաժեշտութիւնը, բացի մեզանից—չամախեցիներից։ Թէ Շամախին ունի շատ պակասութիւններ—անհերքելի ճշմարտութիւն է. օրինակ՝ նա զուրկ է հասարակական կեանքից, նա դեռ փակված է ասիական գերդաստանական կեանքի նեղ շրջանում, նա չունի մի ժողովատեղի, ուր հաւաքվելով խօսէին, դատէին քաղաքի կամ ազգի շահերին ու պակասութիւններին վերաբերեալ իրերի վրա. չունի երբեմնապէս ներկայացումներ տալու մշտական մի բեմ, չունի բարեգործական նպատակով հիմնված մի ընկերութիւն։ Իսկ թէ ինչու մինչև այժմ հայ-պարբերական թերթերում այդ պակասութիւնները արտայայտող մի նամակ չերևաց՝—որովհետև տեղւոյս գրողներից ոմանք զբաղված են անձնական շահերով և ոմանք չեն կամենում թշնամիների ու խոչնդոտների թիւը բազմապատկելու, բամբասանքի, որում շամախեցիները մասնագէտներ են, նիւթ դառնալու. Բայց ես թողնելով մեր ունեցած իբր թէ լուսաւորութեան նպաստող միջոցները, մի հարևանցի հայեացք կը ձգեմ միայն մէկի վրա։ Շամախին ունի 1870 թուականի անմոռանալի երիտասարդներից հաստատված մի մատենադարան, ուր կայ մօտ 2300 գրքեր և ստացվում են մի քանի հայ և ռուս լրագիրներ։ Այդ գրքերը, որոնց վրա զանազան երևելի հեղինակներ ժամանակի պահանջմունքների համեմատ զոհել են իրանց բարոյական և մտաւոր ոյժերը նոր սերունդի միտքը այլ և այլ օգտաւէտ տեղեկութիւններով հարստացնելու, նրա գիտութեան հասկացողութեան հորիզոնը լայնացնելու՝ մեզ համար նշանակութիւն չունեն.—դրանք զետեղված են սենեակում, ուր եթէ անձրևի ժամանակ ներկայանաս, կը տեսնես լճակներ, կղզիներ, ծոցեր և այլն։

Սենեակը ներքուստ իր միջի քանի մի երկուերեք ոտնանի աթոռներով զարդարված է փոշով, գրքերը՝ մեր հոգևոր կերակուրը, մեր մտքի ու գիտութեան բանալին՝ կերակուր են դարձել մկների, անձրևից խոնաւացած պատերի վրա սունկեր են բուսել։ Ակամայ մարդ հարցնում է. ինչու այդ տխուր տեսարանը չէ դարձնում իր վրա մատենադարանի ընկերութեան անդամների կամ այլ երիտասարդների ուշադրութիւնը. ինչու չէ տանջում նրանց խիղճը, էստետիկական ըզգացումը, եթէ վերջինից նշոյլ անգամ էլ ունեն։ Բայց ես կը պատասխանեմ. երբ նրանք միասին մի օր մատենադարան ժողովվեցին, մի կամ երկու ժամ վերոյիշեալ աթոռների վրա նստատեցին, այն սենեակի վնասակար օդը ծծեցին, անձրևից փտած գրքերը թղթատեցին, որ մատենադարանի դառն վիճակը նրանց ուշադրութեան արժանանար։ Մատենադարանի դռները ըստ կանոնադրութեան բաց են չաբաթական երեք անգամ. ամեն մի անհատ իրաւունք ունի վերցնել ընթերցանութեան համար գրքեր. առաջին երկու չորեքշ. և ուրբաթ օրերը գրեթէ բոլորովին չէ բացվում, իսկ կիրակի օրերը—մասամբ՝ այն էլ գալիս են ոչ աւել 4—5 անձինք, հաշուելով և դրապահը, որը զուցէ արժան չը համարելով այցելել մի այսպիսի դժբախտ մատենադարան՝ գըլխաւորապէս բացակայ է դառնվում, ուղարկելով իր փոքր երեխայ-հղրօրը։ Ամբոխը երբէք չէ շահվում, չէ հետաքրքրվում դրա գրքերով, լրագիրներով, ապա ինչ են անում հայ-վաճառականները և պաշտօնեաները իրանց ազատ ժամանակով գիտէ....

Արդեօք դրանք լաւ չէին անի անգործ մնալու, փողոցներում աննպատակ թափառելու, սրա նրա ծաղրաբանելու, բամբասելու, այս ու այն անբարոյականութեան վրա տաք տաք դատողութիւններ տալու տեղ՝ պարապվէին ընթերցանութեամբ, որով կը զարգացնէին իրանց մտաւորական, բարոյական ու նիւթական ոյժերը։ Վերջացնելով խօսքս ես խորհուրդ կը տամ մատենադարանի ընկերութեան անդամներին ապահովել մատենադարանի վիճակը կամ տեղափոխել ուրիշ տեղ, կամ նորոգել տանիքը, որով կաղատէին գրքերը փտելուց-փչանալուց։ Իսկ Շամախու հայերէն կարդալ գրել իմացողներից կը խնդրենք այսուհետև յաճախել միշտ մատենադարանը, որը օրոշ ժամանակներին բաց կը լինի, քանզի նոր գրապահը, որ շուտով կընտրվի, յուսով ենք բարեխղճմտաբար կը կատարէ իր պաշտօնը։ Այնտեղ բոլորը, դրանց թւում և երկու կամ երեք երիտասարդներ, որոնք իրանց տաճկական անբարոյական խօսակցութիւններով ու խօսքերով քիչ չեն խանգարի գործի յառաջադիմութեան, սիրով և փափագով կարդալով լրագիրներ կը ճանաչեն ժամանակակից մարդկութեան պարտքը, կը ծանօթանան աղգի պակասութիւնների հետ, կաշխատեն կարեաց չափ ուղղել վերջինները,—և տուն վերադառնալիս կը վերցնեն գրքեր իրանց պարապ ժամերը ընթերցանութեամբ անցկացնելու։

Ս.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ՄՕԶԴՕԿԻՑ մեզ գրում են։ «Երկնքի վրա երևեցած գիսաւոր աստղը մեր ժողովրդի մէջ մեծ երկիւղ է զցել։ Ոմանք ասում էին՝ դա ժանտախտի նշան է, միւսները թէ աշխարհը պէտք է վերջանայ։ Աւելի էլ սարսափեց ժողովուրդը, երբ տեղիս ռուսաց «Терскія Областныя Вѣдомости» լրագրում գրվեցաւ մի լուր թէ աշխարհը պէտք է վերջանայ դեկտեմբեր ամսին։ Ժողովուրդը վճռեց դիմել Դէորդ արքեպիսկոպոսին, նրանից գիսաւոր աստղի մասին ճիշդ բացատրութիւն ստանալու համար»։

—

Մեզ պատմում են, որ Արաս-Թումանում նոր

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՑԻՑ

—

Կ. Պոլիս, 26 յունիս 81

Ուրեմն այքերնուս առջևը բերենք 1876-ի վերջերը. նախակրթարան մը Ալիւր գիւղը, նախակրթարան մը Հաճըն, Կիլիկիոյ մէջ. իսկ 81-ին, ինչ չափ փոփոխուած։ Եւ ինչ գժուար տարիներ անցուցինք, մեծ պատերազմ մը, մեծ սով մը և Թիւրքիոյ մնանկութիւնը։ Այս երեք աղէտները բաւական էին ոչնչացնելու ընկերութիւնը, եթէ նա կենսական ոյժ մը չը պարունակէր իր մէջ։—Կ. Պոլիս եկողները կըսեն, Միացեալ ընկերութիւնը—ոչինչ կընէ. և իրաւունք ալ ունին, զի Կ. Պոլիս ինչ կը տեսնեն, գրասենեակ մը, քանի մը երիտասարդներ։ Երբ պատերազմի դաշտին մէջ ընդհանուր հրամանատարին վրանը մտնէք ինչ կը տեսնէք, քիչ մը թուղթ, քանի մը պաշտօնեայներ. աղէկ կը չափեն տեսած գործերնին։—Ընկերութեան գործերը տեսնել ուզողները թող երթան անոր վարժարան բացած գիւղերը. հոն կը տեսնեն թէ ինչ տարբերութիւն կայ գիւղացւոց մէջ այսօր և քանի մը տարի առաջ, (եթէ տեսած ըլլային), կամ թէ դպրոց բացուած և չը բացուած գիւղերուն մէջ։ Ընկերութիւնը օրըստօրէ ամեն կողմ նախակրթարաններուն թիւը բազմացնելու հետամուտ է։

Ի՞նչ պիտի ըլլայ եթէ նպաստներն դադրին։ Անշուշտ դպրոցները կը փակուին, վարժապետները ետ կուգան։ Ալ ձեզ կը թողում մտածել թէ ինչ յուսահատութեան օր մը պիտի ըլլայ այդ օրը Հայաստանի և Կիլիկիոյ համար. ինչ ցրտութիւն մը պիտի տիրէ ընդհանուր հայոց մէջ։ Արդարև Միացեալ-ընկերութիւնը եթէ Հայաստանի կրթութեան կեդրոն մէ, հայկական միութեան մ'ալ կեդրոն մ'է։ Այդ հայկական միութիւնը լռելեայն և գործով հաստատուած է։ Հնդկաստանէն, Ամերիկայէն, Ռուսիայէն, Ռումանիայէն, Մանչէսթրէն, Բարիզէն, Վիէննայէն, Պերլինէն գրեթէ ամեն կողմէ, ուր որ հայ մը կայ, յարաբերութիւն մը կայ անկէ Միացեալ-ընկերութեան հետ, նպաստ մը կայ անկէ ի Հայաստան խրկելու։ Միացեալ-ընկերութեան չնորհիւ ցիր և ցան հայք համերաշխութիւն մը կըստանձնեն և ամեն մտքեր դէպի Հայաստան կուղղուին։—Մեր ազգային պատմութեան մէջ այս երևոյթը պատուաւոր էջ մը կը գրաւէ։—Մինչև ցարդ կրօնքը միայն եղած էր որ բարոյական կերպով կը կառավարէր հայ ժողովուրդը և միութեան կապ մը եղած էր անոնց մէջ։ Սակայն այդ կապը որչափ սկսած է թուլնալ, այդ բարոյական իշխանութիւնը ինչ չափ իր զօրութիւնը կորուսած է։—Կրօնական բաժանումներ, եկեղեցական գլխոց բազմութիւն, և գիտութիւնը որ մտքերը համոզելով սրտերն ալ կը պաղեցնէ, այդ զօրութիւնը բաւական տկարացուցած են։ Մեր եկեղեցին սրտի և հոգւոյ հետ կը խօսի, բայց ուրիշ հեղինակութիւն մը, որ մտքի հետ կը խօսի ապագային մէջ, աւելի մեծ գործ տեսնելու կոչուած է։—Կը տեսնենք այն պատերազմները որ եւրոպական ազգաց զանազան դասերը իրարու մէջ կը մղեն ժողովուրդի կրթութիւնը իրենց ձեռքի մէջ անցնելու համար։ Մեր մէջ ատեն մը վանքերու ձեռքն էր այդ կրթութիւնը, և ինչպէս կըսէր նոր սերունդին նոր դաղափարներու մէկ ներկայացուցիչը «դեռ 19-դ դարու վերջերը հայ աղղը Վարագայ վանուց դռները զարնելու պարտաւոր է, դասատու մուրալու համար»։—Այսօր աշխարհականաց ձեռքը անցած է այդ կրթութեան հոգը և մեծամասնութիւնը Միացեալ ընկերութեանց ափերու մէջն է, այնպէս որ մօտաւոր ապագայի մը մէջ այդ ընկերութիւնը Հայաստանի ու Թիֆլիսոյ կրթութեան, հետևաբար ժողովուրդին, բացարձակ տէրը պիտի ըլլայ։ Ընկերութիւնը ժամանակին հետ կընթանայ, ուստի ինքն նոր ժամանակաց նոր գաղափարներէ երկիւղ չունի, զի անոնցմէ ծնած է։ Ո՞ւր պիտի գտնենք մարմին մը որոյ առջև աներկիւղ խոնարհի հայը որ իւր ս. Լուսաւորիչը երբէք չուզէր մոռնալ, հայը՝ որ ս. Պապին կը խնկարկէ, հայը՝ որ միայն ս. Հոգիին ներշնչուել կուզէ, հայը՝ որ ինքզինքը Լիթրէի աշակերտ կը հռչակէ։—Հայերը ինչ կլիմայի տակ ալ ըլլան, որ տէրութեան ալ հպատակ, իրենց կրօնական համոզումները ինչ ալ ըլլան, աներկիւղ կրնան յարիլ Միացեալ ընկերութեան։

Մինչև ցարդ խօսեցանք այն մեծ ծառայութեանց վրայ որ ընկերութիւնը կրթութեան անուան ներքև անուղղակի կը մատուցանէ ազգին, նորա վերականգման մեծ գործոյն մէջ. բնական է որ պէտք է մանրամասնութեանց ալ մտնենք, ցոյց տանք կրթութեան եղանակները զոր ի գործ կը դնէ, ձեռք բերած արդիւնքները, ինչպէս լաւ կողմերը, նոյնպէս մեղի պակասաւոր երևցած կէտերն։ Բայց արդէն ուրիշ քանի մը կէտեր ալ կան հիմայ, ուստի այս նիւթի վրայ ալ ուրիշ ատեն։ Պիտի խնդրենք ռուսահայոց դաստիարակներէն, հմուտ անձերէն որ իրենց քննադատութիւններովը, իրենց խորհուրդներովը լուսաւորեն ընկերութիւնը. ամենքս միասին եթէ բարոյապէս և նիւթապէս աջակցենք Միացեալ ընկերութեան, այն ատեն շուտով պիտի կրնանք մեր նպատակին հասնել։ Կը մնայ նաև գլխաւոր կէտ մը թէ կրթութեան հետ միասին արհեստներն ինչպէս պիտի առաջ տանենք Հայաստանի մէջ, Հայաստանի տնտեսական վիճակի բարւոքմանը ինչպէս պիտի աշխատենք։ Մեր յարգելի բարեկամ պ. Նիկողոսեանի մասնաճիւղն է այս, մենք ալ պիտի համարձակենք չատերու կարծեաց թարգմանը ըլլալ «Մշակի» մէջ, կը յուսանք որ պ. Նիկողոսեանի յարուցած կենսական խնդիրը լաւ մը ուսումնասիրելով ամեն կողմէ, կրնանք գոհացուցիչ արդիւնքներ ձեռք բերել։

Ինչ տեղեկութիւններ որ ունիք «Միացեալ ընկերութեան» վրայ, և ինչոր այս մէջքանի տողերէն ալ կերևայ, անոր պաշտօնը մեծ է ազգի մէջ։ Սակայն ամեն գործի մէջ գործի գլուխ գտնուողներէն կախում ունի ընկերութեան մը յառաջադիմութիւնը։ Պէտք է տեսնել թէ այժմ Միացեալ ընկերութեանց ղեկավարները իրենց բարձր պաշտօնին արժանաւոր են։—Ընկերութիւն մը եթէ մէկ երկու հոգիի վրայ կայացած ըլլայ անտիմն է. Միացեալ ընկերութիւնը այսպէս չէն. մեծամասնութիւն մը կայ որ լաւ կը հսկէ և կաշխատի որ ընկերութեան արատ մը չը գայ ու ընկերութիւնը անվրէպ իր նպատակին գործադրութեանը դիմէ։—Իրաւ է որ Կ. Պոլսոյ հայոց վրայ լաւ գաղափար մը չունիք, և ես ալ անոնց փաստաբանը ըլլալու գիտաւորութիւն չունեմ, սակայն մէկ կէտ մը ձեր ուշադրութիւնը պէտք է գրաւէ։ Աւանդութիւն մը եղած է մեր մէջ թէ քանի մը հայեր մէկ տեղ եկած ժամանակներն երբէք չեն կրնար կարծիքներն համաձայնեցնել, կամ պարզ խօսելով, անմիաբան կը մնան։ Այդ ինչպէս կըլլայ որ հինգ տարի է այս երիտասարդները միաբան կը գործեն. ամենքը առանձին վարժարաններէ եկած են, որը Կ. Պոլիս, որը Վենետիկ, որը Բարիզ, որը Գերմանիա, ինչ գիտնամ։—Ասոնք առանձին խումբեր էին, միաբանեցան մէկ եղան և մինչև ցայժմ միաբան կընթանան։ Այսուհետև որ դըժուարութիւնները անցան, ալ վտանգ չը կայ որ անմիաբան ըլլան։ Այս միաբանութիւնը բաւական է ցոյց տալու, որ Կ. Պոլսոյ երիտասարդները որոշ նպատակի մը հասնելու համար աշխատած ըլլալնին գիտնալով, ամեն զոհողութիւն կընեն։ Ռուսաստանի հայերն մեզմէ աւելի աղէկ գիտնալու են թէ ինչ ըսել է միաբանիլ ու ընկերութիւն կազմել և գործել։

Այս կէտին վրայ այսչափ բաւական սեպելով անցնենք խնդրոյն։

Ընկերութիւնը նախորդ վարչութիւն մը ունէր, որուն անդամները լաւ գիտաւորութիւններ ունէին և ընկերութեան օգտակար ըլլալու փափագ, սակայն այլ է փափագ ունենալն, այլ է կարենալը։ Ընկերութեան անդամոց մեծամասնութիւնը տեսաւ որ Թորոսեան էֆէնդիի վարչութիւնը չէ ըմբռնած ընկերութեան ոգին, նը-պատակին մեծութիւնը, և թէ նեղ շրջանակի մը մէջ կուզէ ամփոփել նորա գործունէութիւնը։ Մենք ալ անոնցմէ էինք որ սկիզբը մեծամեծ յոյսեր դրինք այդ վարչութեան վրայ, որոյ անդամոց մի քանին կը ճանչնայինք թէ գործի մէջ շատ կարող են։ Դժբաղդաբար վարչութիւնը իր ամբողջութեամբը անձեռնհաս գտնուեցաւ,